

и другие подходы. Определено, что имеющиеся подходы едины в трактовке медиа-пространства, как сложной системы, организованной по сетевым принципам, а присущая ему виртуальность, в значительной мере трансформирует систему коммуникаций, изменяя характер взаимодействия в процессе информационного обмена, создание и передачи информации. Предложено авторское интегральное определение понятия «национального медиа-пространство».

Ключевые слова: медиа-пространство, масс-медиа, директ-медиа, новые масс-медиа, национальный медиа-пространство.

Konakh V., PhD in Political Science, PhD seeker of National institute for strategic studies, (Kyiv, Ukraine), E-mail: konakh_v@ukr.net

The origin and evolution the definition «the Media Space» on the scientific thought

Abstract. The study tested the analysis of the origin and evolution of the concept of «the media space» in scientific thought. Clarified that understanding the concept of «the media space» was launched in sociological and psychological approaches, and in the further definition of this concept was carried out through a the cultural, philosophical, geopolitical approaches etc. In view of the above, the subject of analysis in this article is the definition of «media space» with the positions of various scientific approaches, the goal - finding significant common characteristics in the definition of «media space for the formulation of its author integral definition.

In view of the above, the subject of analysis in this article is the definition of «the media space» with the positions of various scientific approaches; the goal is the finding significant common characteristics in the definition of «the media space» for the formulation of its author integral definition.

Determined that at the present stage, the concept of «the media space» is used in several senses – as a conditional territory where take place information and there transmitters, which f time to time enter producers and users of information; as a system of relationships between certain subjects and objects of production, distribution, processing and use of information; as part of a symbolic space that has a specific hypertext structure.

It is found out, that present approaches are general in interpretation of media-space, as a complex system that organized by the network principle, peculiar to them virtually largely transforms communication system, changing the nature of the interaction in the process of information exchange, creation and transmission of information.

Proved that the important subject of forming the media-space are remained mass-media, that accumulating all of the technological innovations and acquiring such properties as mobility, convergence and interactivity have transformed the media-space in the environment in which gradually erased the boundaries between producers and users of information and communication interaction between participants of information relations on the principle of many-to-many.

The author integral definition of «the national media space» as «the environment in the territory of the state which, in accordance with existing laws, principles and rules, based on the existing media infrastructure (traditional and new mass-media) carried out information and communication interaction (creation, collection, storage, distribution and use of various kinds and types of information) between organizations and persons to meet their information rights and freedoms».

Key words: the media space, the mass-media, the direct media, the new media, the national media space.

УДК 327(470)339

Кондратенко О. Ю.

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної інформації
Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
E-mail: olegva@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОСІЙСЬКОЇ ГЕОПОЛІТИКИ ТА ГЕОСТРАТЕГІЇ

Анотація. Проаналізовано концепти витоків російської геополітики на основі

інтерпретації таких відомих геополітичних і соціально-філософських вчень як панславізм та євразійство. Названі теоретико-методологічні напрями домінування на євразійському просторі покликані були стати альтернативою стратегії пангерманізму та пантюркізму. З'ясовано, що сучасна геополітична поведінка Росії базується на ідеях інтеграції східнослов'янської спільноти та євразійського простору.

Ключові слова: геополітика, панславізм, євразійство, Росія, Євразія.

Сьогодні гіперболізовано актуалізується проблематика геополітичної трансформації світового порядку на фоні наростання кризи у контексті російсько-українського протистояння. Головними «архітекторами» будівництва нового світопорядку виступають великі держави як провідні центри міжнародного впливу. У зв'язку з цим, провідну роль у відстоюванні національних інтересів знову активно відіграє геополітика, яку визначає географічне розташування держави. Геополітична парадигма РФ має все є свою специфіку, оскільки включає в себе елементи політичного та економічного тиску, енергетичного шантажу, а останнім часом і відкритої військової агресії проти сусідніх держав. Геополітична поведінка Росії відзначається агресивністю, одним із наслідків якої стала анексія Криму та порушення державного суверенітету і територіальної цілісності України. Останні події що розгорнулися довкола України засвідчують перетворення її на геополітичний рубіж боротьби західної і слов'янської/православної цивілізації. Все ж, експерти доводять, що захоплення територій більш потужними державами є архаїчним типом геополітики, яка абсолютно не відповідає методам відстоювання національних інтересів державами ХХІ ст. Відтак, важливим завданням для політологів є сьогодні зрозуміти та проаналізувати витоки специфічної поведінки Росії на міжнародній арені.

Питання геополітики Росії досить тривалий час привертає увагу представників різних гуманітарних наук та дослідницьких напрямів. Зокрема в Росії проблематикою геополітики в цілому та євразійства зокрема займаються такі науковці як: Р. Абдаразаків, А. Бельянінов, К. Гаджієв, Н. Гейдаров, В. Дергачов, В. Добренков, О. Дугін, Д. Кузьмін, С. Кулагін, С. Лузянін, С. Панарін, К. Сорокін, Д. Фетищев тощо.

В Україні питання сучасної геополітичної поведінки Росії розробляють О. Волошин, О. Галушко, М. Гнатюк, М. Дорошко, Р. Жангожа, О. Ірхін, Л. Коврик-Токар, Г. Перепелиця, Р. Рукомедя та ін.

Серед зарубіжних науковців, які значну увагу приділяють питанням, пов'язаним з сучасною геополітикою РФ назвемо: А. Аслунда, З. Бжезинського, Т. Грема, Е. Качинса, Е. Лукаса, О. Мотіля, А. Стент, А. Умланда, Дж. Шерра і т. д.

Враховуючи вищесказане актуальність даного питання не викликає сумнівів. Тому метою автора буде здійснити ретроспективний аналіз концептуальних витоків російської геополітики, зокрема основних ідей панславістів та євразійців. Така постановка завдання необхідна задля детальнішого і більш глибокого розуміння російської геополітичної поведінки в умовах трансформації сучасної світ-системи.

На разі в Росії актуалізується історичне обґрунтування повернення державі її достойного місця у багатополярному світі. Зокрема російськими істориками, ще з імперських часів тиражується ідея про спадкоємність геополітичної естафети від Візантії до Росії. У цьому контексті вважається, що після розпаду Візантії, з XV ст. наступність у релігійному, ідеологічному та політичному протистоянні двох претендентів на спадщину давнього Риму перейняв новий суб'єкт євразійської історії – Московська Русь у якості т. зв. «Третього Риму». Таким чином, в основу як сучасних так і попередніх геополітико-ідеологічних напрямів та дискурсів покладено власне географічне розташування Росії як необхідну умову забезпечення впливу на сусідні держави. У свій час саме на географічну складову російської зовнішньої політики звернув увагу відомий американський політолог і державний діяч Г. Кіссінджер, відзначивши, що: «Розриваючись між нав'язливою ідеєю

незахищеності і місіонерським завзяттям, між вимогою Європи і спокусою Азії, Російська імперія завжди відіграла певну роль у європейській рівновазі, але у духовному плані ніколи не була її частиною. В умах російських лідерів зливалися воедино потреби в завоюваннях і потреби в безпеці... Рухаючись вперед, Росія рідко проявляла відчуття міри; нашоухуючись на протидію, вона зазвичай погружалася в стан похмурого обурення. Упродовж значної частини своєї історії Росія була річчю в собі в пошуках самореалізації» [9, с.16-17].

За певний відрізок часу склалася своєрідна політична, економічна та ідеологічна «особливість»/пасіонарність розвитку Росії як імперії з власним царем-самодержцем і своїм патріархом. Така особливість, притаманна лише Росії, відображала характерне її коливання між Заходом і Сходом, що не могло не зумовити появу ідеологічних крайнощів у її геополітиці – радикалізму і консерватизму. Все це у підсумку лише ускладнювало як політичну так і економічну модернізацію держави. Загалом, концепція «Третього Риму» поклала початок формування не лише політичних але й ідеологічних євразійських інтеграційних ідей в історичній ретроспективі від Московської Русі до РФ. Відтоді перед Росією постала дилема – бути частиною Європи чи самостійно створювати новий полюс впливу на місці Візантії. У підсумку московські царі проголосили себе спадкоємцями візантійських імператорів (не нормандських Рюриковичів – О.К.), а зрештою тих, які походили від римських правителів. Таким чином, Росія ставала спадкоємицею Заходу через спадщину Сходу. У результаті в Росії були закладені дві крупні ідеології західництво і слов'янофільство з якого пізніше виділилися панславізм та євразійство [1, с.83].

Вдаючись до ретроспективного аналізу геополітики Росії передусім варто виділити парадигму панславізму, яка стала одним із перших теоретико-методологічних напрямів обґрунтування геополітичного домінування Росії як у східній Європі так і Євразійському регіоні через об'єднання всіх слов'янських земель під гегемонією Росії. Одним із перших основоположників панславізму став відомий російський соціолог і публіцист М. Данилевський, який у своїх працях відстоював необхідність єдності слов'янських народів з метою протистояння зовнішнім викликам. Ідея панславізму покликана була стати альтернативою пангерманізму, що також виступав за об'єднання всіх німецьких земель і народів під гегемонією Пруссії. Отже, ці два напрями репрезентували боротьбу як на європейському так і євразійському векторах. Наприкінці XIX – на поч. XX ст. активно йшла боротьба ідей панславізму та євразійства за вплив у Східній Європі, дещо згодом – боротьба між ідейними натхненниками євразійства і пантюркізму за економічне й політичне домінування в Азії. На думку представників теоретичного напрямку політології, виникнення подібних течій у XIX ст. ознаменувало передовсім становлення в Євразії політико-економічних конкурентів ліберальній Англії та початок протиборства за вплив як на Європу так і Азію, а також колоніальні території. Разом з тим, вважається, що таке протиборство ідей сприяло оформленню у першій пол. XX ст. двох тоталітарних ідеологій – фашизму та комунізму, а у підсумку стало причиною ще й двох світових війн. Така ідеологічна діалектика продовжує визначати боротьбу за Євразію як ключовий форпост геополітичної гегемонії провідних геополітичних гравців в умовах формування нового світового порядку [1, с. 84].

Загалом, панславізм як одна з геополітичних ідеологій, окрім Російської імперії, був поширений в країнах Східної та Південно-Східної Європи, населених переважно слов'янськими народами. Загальновідомо, що основна ідея даної ідеології полягала у створенні слов'янської федерації на основі етнічної культурної і мовної спільноти всіх слов'янських народів під егідою православної Росії. Головною метою такого об'єднання, у свій час, було сприяння визволенню слов'ян з-під гніту Австрії та Туреччини [1, с.87]. У свою чергу пантюркізм й пантуранізм були поширені серед тюркських народів та передбачав об'єднання останніх під впливом Туреччини шляхом створення т. зв. Великого Турану простору на північ від Ірану, Кавказу до Саян.

Ідеї пантюркізму були спрямовані також на розвиток турецької нації за рахунок економічних і політичних досягнень Європи. При цьому, тюркський світ розглядався у якості ядра Турану, а пантюркізм став більш вузьким вираженням пантуранізму. Загалом, туранський світ, у відповідності до свого ідейного вчення, включав азіатські території Російської імперії, а пізніше СРСР, що розглядалося елітою останніх як пряма загроза існуванню імперської державності. В СРСР на перших етапах його існування актуальним були як панславізм так і євразійство, що до певної міри мали слугувати альтернативою пантюркізму та сприяти геополітичній перемозі Росії над Туреччиною у боротьбі за її імперську спадщину. Зокрема панславізм мав стати форпостом забезпечення впливу Росії на Східну і Південно-Східну Європу, тоді як євразійство покликане було забезпечувати російський вплив переважно в Азії. Проте невдовзі у СРСР на противагу етнічному підходу був проголошений класовий як єдино прийнятний для радянської ідеології, що тим самим послугувало у якості відправної точки визнання євразійства ворожою для Радянського Союзу ідеологією [7, с.168, 176].

Варто відзначити, що серед усіх теоретико-методологічних напрямів, які використовуються останнім часом для обґрунтування геостратегії РФ особливе місце належить євразійству, яке також надто тісно переплітається в ідейній основі з панславізмом. Звернення до цієї ідеології відстоювання та захисту геополітичних інтересів на євразійському просторі пов'язано з наростанням претензій РФ до участі у побудові нового світопорядку як рівної серед інших потужних геополітичних гравців сучасності. До того ж, власну могутність РФ ототожнює зі статусом євразійської наддержави з її монопольним правом особливих інтересів на пострадянському просторі.

Загалом, паростки євразійства як ідеологічної течії та геополітичного вчення з'явилися у першій пол. XIX ст. Зокрема, ще А. Краєвський, як один із перших його представників, у своїй програмній статті «Думки про Росію», опублікованій у 1837 р. вважав, що Росію не можна віднести ні до Європи ні до Азії, оскільки вона, на його думку, є чимось серединним і самобутнім [4]. Згаданий М. Данилевський у своїй основній праці «Росія і Європа» навіть виступав за відродження Східної імперії зі столицею не в Москві чи Санкт-Петербурзі, а саме в Константинополі-Царгороді. Останній мав стати столицею т. зв. Всеслов'янського союзу, що стало би передумовою вирішення східного питання. Даний союз, відповідно до його концепції, мав би включати: Росію, Чехію, Моравію, Словаччину, Сербію, Хорватію, Словенію, Болгарію, Румунію, Македонію, Грецію, Угорщину і частину Туреччини [5, с.564, 586].

Євразійство як новий інтелектуальний та суспільний рух бере свій початок від закінчення Першої світової війни, розпаду Російської імперії та послаблення панславізму. Остаточо ж євразійство як напрям геополітичного вчення сформувалося у 20-30-х рр. XX ст. в середовищі російських білоемігрантських кіл. Зрештою до євразійства як нової течії приєдналося багато російських відомих вчених, письменників та філософів еміграції. (Г. Вернадський, М. Алексєєв, В. Ільїн, Л. Карсавін, Д. Святополк-Мирський, С. Франк, Л. Шестов, М. Бердяєв та ін.). Представники нового напрямку намагалися принципово підійти до формування ідеї щодо необхідності створення нового інтеграційного об'єднання в Євразії. Маючи спільні корені з пізнім слов'янофільством (М. Данилевський, К. Леонтєв), головною проблемою євразійства став пошук економічного і політичного розвитку Росії, пов'язаний з її особливим географічним положенням і розташуванням між Заходом і Сходом [2, с.1503, 1508]. Поштовхом до виникнення та становлення євразійства стала критика європоцентризму у роботі М. Трубецького «Європа і людство» [23]. Найважливішими тезами автора стала критика та відкидання європоцентризму, бездуховної європейської культури, універсальних законів історії, загальнолюдських цінностей. Відповідно, євразійці виступали за рівноцінність різних культур та

неприйнятність їх диференціації на вищі й нижчі, а також недоцільність обрання культурного прогресу за основу визначення рівня технічного розвитку. М. Трубецької хоча і вважав економічне існування Росії «західницьким», однак відстоював у своїх працях «культурну своєрідність» Росії. На його думку євразійські народи не є європейцями як не є й азіатами. Тому, представники народностей євразійського простору, згідно вчення М. Трубецького, є своєрідним сплавом, котрий увібрав у себе традиції як Європи так і Азії й на основі цього створили самобутню «пасіонарну культуру». Вчений підкреслював особливий, самобутній шлях Росії відкидаючи при цьому ідеї європоцентризму і євразійського шовінізму, зокрема наголошуючи на створенні особливої культури через самопізнання представників євразійського простору. Разом з тим М. Трубецької відстоює ідеократичність Росії, засновану на відданості керівної еліти спільній ідеї, а також проводить паралелі між імперією Чингізхана, Російською імперією та СРСР як прикладами різних моделей інтеграції Євразії [24, с.314].

Подальшому розвитку ідей євразійства сприяла поява потужної суспільної організації, яка утворилася в Софії на базі євразійського гуртка до котрого входили: М. Трубецької, П. Савицький, Г. Флоровський, П. Сувчинський. Так, відомий представник євразійства П. Савицький активно виступав проти європеїзації Росії шляхом заснування різних ідеологічних та політичних течій. На його думку Росії варто відмовитися від застарілих методів об'єднання через насильство і війну, а здійснювати об'єднувчий процес на основі співпраці. Також задля створення повноцінної євразійської держави, вчений радив обрати за основу євразійську культуру, котра як істина ідеологія має перетворитися на «органічну системну ідею» [6, с.101].

Досить цікавим видається те, що для євразійців кінець Європи означав «урочистість Євразії» як закономірний фінал історії. Проте євразійство не обмежувалося науковими дослідженнями, воно почало політизуватися, формувати власні політичні позиції щодо СРСР, згодом почали створюватися організаційні структури євразійства. Так, у 1926 в Празі, створена Рада євразійства, а невдовзі у 1932 р. євразійська партія. Основним завданням нової течії став пошук та встановлення причин революції 1917 р., загибель Російської імперії і панславізму, а такою пошук підходів до вибудовування нової Російської держави. В революції 1917 р. євразійці окрім негативу вбачали формування нового типу культури, а російський комунізм на їх думку створив передумови для формування нового суспільства. У зв'язку з цим євразійці не підтримували повалення радянської системи, а вбачали у ній перехідний режим політичного устрою Росії та прагнули зробити її відправним пунктом до здійснення державних реформ, які б мали призвести у підсумку до заміни комуністичної партії євразійською. Саме тому євразійство трактувало СРСР як традиційного правонаступника Російської імперії, а його представники в цілому позитивно ставилися до Радянського хоча й були при цьому противниками комунізму. Водночас євразійці виступали за встановлення сильної влади, засуджували будь-які прояви сепаратизму (децентралізації і дезінтеграції). Також його представники підтримували відверто антизахідну, імперіалістичну та ідеократичну позицію СРСР. Така ситуація пояснюється співпадінням ідеї СРСР з мрією євразійців про створення континентальної держави. Загалом, еталоном євразійства вважалася євразійська держава у рамках кордонів СРСР до 1939 р. з єдиною відмінністю, яка полягала включенні Монголії до складу Радянського Союзу. Також актуальним серед представників даної течії було те, що євразійському простору, обмеженому Східноєвропейською, Західносибірською і Туркестанською рівнинами належить особливий «окраїнно-приморський» осіло-степовий світ і особливе «континентальне» «монгольське» його сприйняття. Саме охоплення Росією значної частини Євразії визначає її культурну спорідненість, близькість та культурно-історичну особливість поряд з іншими державами євразійського просто-

ру. Останнє відрізняє Росію від «морського» «західноєвропейського» сприйняття світу західною цивілізацією [1, с.83-84].

Представники євразійської течії з одного боку визначили «серединну частину» Євразії як географічне поняття території між лінією Балтика Адріатика і Кавказьким хребтом, що включає Середню Азію обмежену Курилами і кордоном з Китаєм на півдні й південному сході, а з іншого «розташування» особливої євразійської культури, ядром якої виступає культура східнослов'янських народів [6, с.101].

Подібну позицію займав і К. Леонтьєв, виступаючи тим самим за відновлення православ'я в Константинополі як релігійного християнського центру, що має стати головною духовною і геополітичною місією Росії. Загалом, на думку апологетів панславизму та євразійства слов'янсько-православна цивілізація мала б у перспективі охопити весь світ у контексті так званого вселенського або універсального православ'я. Панслависти як і євразійці планували боротися із Західною цивілізацією хоча і не виступали за її повне знищення. Також останні вважали тоді, що іслам буде зведено нанівець із розпадом Османської імперії. При всьому панславістам на відміну від євразійців доволі складно було пояснити феномен неправославних слов'ян і православних неслов'янських народів (здебільшого греків). В цілому ж панславістам довелося розчаруватися у своїй теорії, хоча б тому, що після визволення з-під влади Османської імперії, слов'янські народи не проявили жодного інтересу до створення разом з Росією якогось православного союзу. Зрештою ідея панславизму втратила свій сенс під тиском націоналістичних тенденцій як у слов'янських так і неслов'янських державах, що виникли на уламках Османської імперії [11, с.126].

Отже, прагнення до самовизначення та бажання створити національні держави взяло гору над створенням абстрактного до того часу маловідомого слов'янського союзу. При всьому тодішні вчені та філософи визнавали існування розмитої «загальнопраслов'янської» ідентичності, яка відрізнялася русофільськими почуттями та залучалася підтримкою Росії. Невдовзі ідея відродження Східної/Візантійської імперії під російським патронатом поступилася місцем ідеї створення держави, що об'єднує всіх православних греків. Зрештою панслависти прийшли до висновку, що жоден союз з іншими слов'янськими народами Росії непотрібен, оскільки їй необхідно передусім зміцнювати своє духовне, національне ядро. Останнє вказує на зародження ідей побудови Росії як національної держави. Зокрема за створення такої держави виступали чорносотенці, які вважали, що заснування слов'янської федерації призвело б до збільшення кількості внутрішніх ворогів Росії [21, с.22].

Подібно до слов'янофільства/панславизму євразійство було спрямовано проти експансії західних (романо-германських) раціонально-прагматичних економічних і політичних цінностей, що ведуть до стирання культурних відмінностей між Європою і Росією в умовах наростання глобалізації і європеїзації [10; 11; 19]. Президент Міжнародної Слов'янської Академії Б. Ісаков доводить, що «концепція слов'яно-євразійства суттєво відрізняється від концепції євразійства і панславизму... Наприклад євразійство принижує роль слов'ян, а «слов'янські фундаменталісти» ігнорують факт глибокого проникнення Росії на Схід...».

Відповідно до концепції євразійства конфлікт у суспільстві відбувається між двома групами. Однією стороною цього конфлікту виступає молоде покоління та інтелектуальна еліта, які приймають європейські цінності та лібералізм. Другою стороною конфлікту є старше покоління, представники якого є прихильниками традиційних цінностей консерватизму. На думку апологетів євразійства такий конфлікт призвів зрештою до двох революцій у 1917 р. та падіння Російської імперії. Євразійці de-facto продовжили панславистську традицію уподібнення Росії до Візантії, утім вже тоді стало зрозуміло, що слов'янство і православ'я не є синонімами. На відміну від ідей М. Данилевського про формування всеслов'янського союзу, панслависти висунули концепцію євразійської «континентальної держави» імперії,

котра б поєднувала в собі безліч різних, у т. ч. й неслов'янських та неправославних етнічних і релігійних груп. Першим політичним втіленням євразійської єдності представники цієї течії вважали імперію Чингізхана. Водночас вони доводили, що саме до Московського улусу перейшла функція політичного центра Євразії з перенесенням до Москви ханської ставки. У свою чергу Православ'я, на думку євразійців та його сучасних інтерпретаторів, є центром цілого релігійно-культурного світу, котрий поки що знаходиться поза Руською Православною Церквою, утім мав би прийняти православну віру як потенційно вселенську релігію. З т. з. євразійців «Православний світ» надзвичайно масштабний, який прямо або потенційно включає навіть народи Туреччини, Ірану та Китаю, котрі ніколи не проживали в Росії [18, с.28]. Саме з «Православного світу» беруть свої витoki ідеї «Руського світу» в сучасній Росії, яка до того ж, на думку неоевразійців, є центром православної цивілізації. Також євразійські ідеологи стверджують, що Росія у своїх стосунках з іншими країнами намагається здебільшого керується не власними інтересами, а прагне розкрити свій внутрішній світ як своєрідну «загальнолюдську правду» [17, с.173]. Своєрідні думки стосуються Росії як євразійської імперії. Зокрема, представники класичного євразійства вважали, що континентальна євразійська імперія мала б стати не клерикальною, а ідеократичною державою в якому правляча верхівка обрилася б на основі відданості спільній ідеї. Імперія мала би бути заснована не на монархічному правлінні, а формувалася б як православна республіка у якій би обраний на певний термін лідер вважав себе представником народу перед Богом і захисником православ'я [25, с.405].

Наприкінці 1920-х рр. в оцінках ролі СРСР відбувся розкол євразійства на прорадянську позицію «лівого» євразійства (Л. Карсавін, Д. Святополк-Мірській) та «праву» антирадянську (П. Савицький, В. Ільїн). Зрештою у передвоєнний період 1930-1939 рр. відбулося загукання і крах євразійства. Однією з причин його розпаду вважається курс на інтеграцію зі Східною та Південно-Східною Європою, що розцінювалося не інакше як політичне відродження панславізму.

Упродовж 1970-х-1990-х рр. відбулося часткове відродження євразійства через формування нової якісно нової течії, що у підсумку отримала назву «неоевразійство» (Л. Гумільов, О. Сулейменов) [3; 22]. Погляди неоевразійців в цілому відтворюють традиційні ідеї євразійства, пов'язані з оцінкою культурно-історичного значення слов'янських і тюркських народів в російській історії. Загалом, для цього були всі підстави, оскільки на фоні ослаблення панславізму відбувалася активізація пантюркізму. Досить нестандартний підхід обґрунтування євразійської ідеї демонструє класик неоевразійства Л. Гумільов. На його думку етноси як природні утворення піддаються впливу «енергетичних імпульсів» з космосу і здатні викликати «ефект пасіонарності». Він стверджує, що люди пасіонарії, породжені цим ефектом є творцями нових етносів, культур і держав. Поряд з цим вчений доводить, що всі етноси мають свої стереотипи поведінки, які формуються під впливом конкретних географо-кліматичних умов. Росіяни, на думку Л. Гумільова, доволі легко встановлюють зв'язки з монголоїдами, звідси євразійський ґрунтується на слов'яно-тюркському началі [6, с.102]. Загалом, представники неоевразійства, намагаються обґрунтувати проєкт інтеграції для Євразії, який би замінив два попередні (Російська імперія та СРСР), що потерпіли крах. Проте, на думку низки науковців, основною перепорою інтеграції Євразії, як у свою чергу для панславізму та класичного євразійства, є культурна та етнічна неоднорідність даного простору. В цілому, як і за часів існування Російської імперії так і СРСР не склалося єдиної інтеграційної культури. Всі парадигми єдиного культурного ареалу євразійського простору видалися міфом.

Сучасні панславісти та неоевразійці готові визнати пріоритет слов'янської єдності через всезагальне сповідання православ'я. Утім, більшість панславістів критикують євразійців переважно за їх ірреалістичні ідеї. Все ж останнє не заважає пред-

ставникам сучасного панславїзму мислити суто імперськими категоріями. Зокрема, відомий російський історик Н. Нарочницька вважає, що Росія має відчувати себе лідером виключно східнослов'янського світу та відстоювати його інтереси. При цьому авторка відзначає, що у боротьбі за постслов'янський простір відбувається зіткнення інтересів православної, латинської та ісламської цивілізацій і доводить, що основною метою Заходу є недопущення появи крупної слов'янської держави з яскраво вираженим національним духом. Окремо історик виділяє іслам, а точніше його фундаменталістську гілку у якості союзника в боротьбі з «союзом американських, пантюркістських та ізраїльських сил» [13, с.232, 238, 240]. Досить нестандартно позиціонує себе один із сучасних апологетів євразійства К. Мягло, котрий вважає, що євразійський проект лише сприятиме закріпленню при владі туранських еліт, що призведе до знищення православної Росії [12, с.106]. К. Смирнов і О. Катаєва відносно лояльно відносяться до мусульманського світу, однак їх насторожує євразійська ідея віддалення від слов'янства і зближення Росії зі Сходом. У той же час останні виступають за створення всеслов'янського економічного союзу де у кожній з держав-учасниць будуть перебувати в обігу власні національні валюти, а задля розрахунків за межами союзу буде використовуватися конвертований рубль [20, с.77, 123, 125].

Таким чином, за майже сторічний період склалися три напрями ідеологічні та теоретико-методологічні напрями: панславїзм, євразійство та неєвразійство, які вплинули на формування геополітичної парадигми сучасної Росії. Зокрема, слов'янофіли виступали за створення панслов'янської держави під егідою Росії. Ідея покликана була слугувати альтернативою пангерманізму та пантуранізму/пантюркізму, котрі як ідеологічні течії так само передбачали об'єднання своїх етносів німців і турків. Не зважаючи на те, що пантюркізм розглядався у якості загрози для Російської держави, представники євразійства вважали, що культури тюркських (туранських) народів, пов'язаних з росіянами спільною історичною долею, є ближчими до російської культури, аніж культури південних і західних слов'ян. Тому, власне євразійці виступали проти інтеграції Росії зі Східною та Південно-Східною Європою, віддаючи при цьому перевагу інтеграції з центральноазіатськими країнами. Така інтеграція для євразійців видавалася прийнятною тому, що в Євразії домінуючим етнічним елементом є саме росіяни з тюркськими культурно-етнічними елементами. В цілому ж ідея про російський народ як месію – складала стрижень євразійства, яке закликала несвропейські народи об'єднатися проти руйнівного впливу європейської цивілізації.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Бельянинов А. Ю. Интеграционная политика России в Евразии / А. Ю. Бельянинов. – М.: Научная книга, 2013 – 276 с.
2. Вахитов Р. Р. Генеалогия евразийства: роль старших славянофилов / Р. Р. Вахитов // Вестник Башкирского университета. – 2014. – Т. 19. – №4. – С. 1503-1508.
3. Гумильов Л. Н. От Руси к России. Очерки этнической истории / Л. Н. Гумильов. – М.: Айрис-пресс, 2003. 318 с.
4. Цит. за: Гумилев – «последний евразиец» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.gumilev-center.ru/gumilev-poslednijj-evraziyec/ (дата обращения: 20.02.2015). - Название с экрана.
5. Данилевський Н.Я. Россия и Европа. Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к романо-германскому / Н.Я. Данилевский. – М.: Благословения Ин-т русской цивилизации, 2011. – 816 с.
6. Иманалиев К. К. Об истоках евразийства / К. К. Иманалиев // Евраз. интеграция: экономика, право, политика. – 2009. – № 6. – С. 100-102.
7. Ирхин А. А. Геополитические циклы Евразии и национальные интересы Украины / А. А. Ирхин – Севастополь: Рибэст, 2011. – 294 с.
8. Исаков Б. И. Супер-этнос на перепутье [Электронный ресурс] / Б. И. Исаков. – Режим доступа: <http://stepanov-plus.ru/literator/interviews/iskakov.html> (дата обращения: 20.02.2015). - Название с экрана.

9. Киссинджер Г. Дипломатия / Г. Киссинджер. – М.: Ладомир, 1997. – 848 с.
10. Ламанский В. И. Три мира Азийско-Европейского материка / В. И. Ламанский – СПб., 1892 – 132 с.
11. Леонтьев К. Н. Византизм и славянство: сборник статей / К. Н. Леонтьев. – М.: Дарь, 2005. – 493 с.
12. Мягло К. Русский вопрос и евразийская перспектива / К. Мягло // В кн.: Евразийская идея и современность. – М.: Изд-во Рос. ун-та дружбы народов, 2002. – 271 с.
13. Нарочницкая Н.А. Борьба за поствизантийское пространство / Н.А. Нарочницкая // Наш современник. – 1997. – № 4. – С. 231 244.
14. Пантюркизм: вековая угроза России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.pravda.ru/world/asia/centralasia/11-12-2007/248234-turkey-0/ (дата обращения: 20.02.2015). - Название с экрана.
15. Пантюркистский проект (Туран) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.geopolitics.ru/2012/09/pantjurkistskij-proekt-turan/ (дата обращения: 20.02.2015). - Название с экрана.
16. Россия между Европой и Азией: Евразийский соблазн. Антология. – М.: Наука, 1993. – 368 с.
17. Савицкий П. Н. В борьбе за евразийство / П. Н. Савицкий // В кн.: Континент Евразия. – М.: Аграф, 1997. 464 с.
18. Савицкий П. Н. Православие как основа идеологии / П. Н. Савицкий // В кн.: Континент Евразия. – М.: Аграф, 1997. – 464 с.
19. Семенов-Тянь-Шанский В. П. О могуществе территориальном владении применительно к России. Очерк политической географии [Электронный ресурс] / В. П. Семенов-Тянь-Шанский. – Режим доступа: www.geopolitica.ru/Articles/381/ (дата обращения: 20.02.2015). - Название с экрана.
20. Смирнов К. А. Исторический вызов славянскому обществу / К. А. Смирнов, О. В. Катаева. – М.: [б и], 2000. – 125 с.
21. Степанов С. А. Черная сотня в России (1905 1914 годы) / С. А. Степанов. – М.: Россовзнаука, 1992. 329 с.
22. Сулейменов О. О. Аз и Я / О. О. Сулейменов. – М.: Грифон, 2005 – 272 с.
23. Трубецкой Н. С. Европа и человечество / Н. С. Трубецкой. – София, 1920. – 36 с.
24. Трубецкой Н. С. Исход к Востоку / Н. С. Трубецкой // В кн.: Пути Евразии. Русская интеллигенция и судьбы России / Сост. И. А. Исаев. – М.: Русская книга, 1992. – 432 с.
25. Трубецкой Н. С. Мы и другие ... / Н. С. Трубецкой. // В кн.: Классика геополитики, XX век: Сборник / Сост. К. Королев. – М: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 731 с.

REFERENCES:

1. Belyaninov, A.Y. (2013) *Integratsionnaya politika Rossii v Evrazii [Integration policy of Russia in Eurasia]*, Nauchnaya Kniga, Moscow.
2. Vakhitov, R.R. (2014) ‘Genealogiya yevraziystva: rol starshykh slavianofilov’ [Genealogy Eurasian: the role of senior Slavophiles] In *Vestnik Bashkirsokogo universiteta [Bulletin of Bashkir University]*, Vol. 19, Vol. 4, pp. 1503 1508.
3. Gumiliov, L. N. (2003) *Ot Rusi k Rossii. Ocherki etnicheskoy istorii [From Russia to Russia. Essays on ethnic history]*, Ayris-press, Moscow.
4. Tsit. za: Gumilev – «posledniy yevraziyets» [Quot.: Gumilev - «the last Eurasian»], available at: www.gumilev-center.ru/gumilev-poslednij-evraziyets/ (Accessed February 18, 2015)
5. Danilevskiy, N.Y. (2011) *Rossiia i Yevropa. Vzgliad na kulturnyye i politicheskiye otnosheniya slavianskogo mira k romano-germanskomu [A look at the cultural and political relations of the Slavic world to the Roman-Germanic]*, Blagosloveniya In-t russkoy tsivilizatsii, Moscow.
6. Imanaliev, K.K. (2009) ‘Ob istokakh tevraziystva’ [On the origins of Eurasianism] In *Yevraz. Integratsiya: ekonomika, pravo, politika [Evr. integration: economics, law, politics]*, № 6, pp. 100 102.
7. Irkhin, A. A. (2011) *Geopoliticheskiye tsikly Yevrazii i natsionalnyye interesy [The geopolitical cycles of Eurasia and the national interests of Ukraine]*, Ribest, Sevastopol.
8. Isakov, B. I. *Super-etnos na pereputiye [Super-ethnicity at a crossroads]*, available at: <http://stepanov-plus.ru/literator/interviews/iskakov.html> (Accessed February 18, 2015)
9. Kissinger, H. (1997) *Diplomatiya [Diplomacy]*, Ladomir, Moscow.
10. Lamanskiy, V. I. (1892) *Tri mira Aziysko-Yevropeysokogo materika [Three worlds of*

Asian-European continent], Saint-Petersburg.

11. Leontiyev, K. N. (2005) *Vizantizm i slavianstvo: sbornik statey [Byzantium and the Slavs: a collection of articles]*, Dar, Moscow.

12. Miaglo, K. (2002) 'Russkiy vopros i yevraziyskaya perspektiva' [Russian question and Eurasian prospect] In *Yevraziyskaya ideya i sovremennost [Eurasian idea and modernity]*, Izd-vo Ros. Un-ta druzhby narodov, Moscow.

13. Narochnitskaya, N.A. (1997) 'Borba za postvizantiyskoye prostranstvo' [The fight for the post-Byzantine space] In *Nash sovremennik [Our contemporary]*, Vol. 4, pp. 231-244.

14. *Panriurkizm: vekovaya ugroza Rossii [Pan-Turkism: the age-old threat to Russia]*, available at: www.pravda.ru/world/asia/centralasia/11-12-2007/248234-turkey-0/ (Accessed February 18, 2015)

15. *Pantiurkistskiy proekt (Turan) [Pan-Turkic project (Turan)]*, available at: www.geopolitics.ru/2012/09/pantiurkistskiy-proekt-turan/ (Accessed February 18, 2015)

16. *Rossiya mezhdru Yevropoy i Aziyey: Yevraziyskiy soblazn. Antologiya (1993) [Russia between Europe and Asia: Eurasian temptation. Anthology]*, Nauka, Moscow.

17. Savitskiy, P. N. (1997) *V borbe za yevraziystvo [In the struggle for Eurasianism]*, Agraf, Moscow.

18. Savitskiy, P. N. (1997) 'Pravoslaviye kak osnova ideologii' ["Christianity as the basis of ideology"] In *Kontinent yevraziya [Eurasian continent]*, Agraf, Moscow.

19. Semenov-Tian-Shanskiy, V. P. *O mogushchestve territorialnom vladenii primenitelno k Rossii. Ocherk politicheskoy geografii [About the power of territorial possession in relation to Russia. Outline of political geography]*, available at: www.geopolitica.ru/Articles/381/ (Accessed February 18, 2015)

20. Smirnov, K. A. & Katayeva, O. V. (2000) *Istoricheskiy vyzov slavianskomu obshchestvu [The historical challenge to Slavic community]*, Moscow.

21. Stepanov, S.A. (1992) *Chernaya sotnia v Rossii (1905-1914 gody) [The Black Hundred in Russia (1905 1914)]*, Rossvuznauka, Moscow.

22. Suleymenov, O.O. (2005) *Az i Ya [As i A]*, Grifon, Moscow.

23. Trubetskoy, N.S. (1920) *Evropa i chelovechestvo [Europe and humanity]*, Sofia.

24. Trubetskoy, N.S. (1992) 'Iskhod k Vostoku' [Exodus to the East] In *Puti Yevrazii. Russkaya intelligentsiya i sudby Rossii [Ways of Eurasia. Russian intelligentsia and the fate of Russia]*, ed. Isayev, I.A., Russkaya kniga, Moscow.

25. Trubetskoy, N.S. (2003) 'My i drugiye' [Us and others] In *Klassika geopolitiki, XX vek: Sbornik [Classical geopolitics, XX Century: Collection]*, ed. Korolev K., OOO "Izdatelstvo AST", Moscow.

Кондратенко О. Ю., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры международной информации, Национального авиационного университета, (г. Киев, Украина), E-mail: olegva@ukr.net

Концептуальные основы российской геополитики и геостратегии.

Аннотация. Проанализированы концепты истоков российской геополитики на основе интерпретации таких известных геополитических и социально-философских учений как панславизм и евразийство. Названные теоретико-методологические направления доминирования на евразийском пространстве призваны были стать альтернативой стратегий пангерманизма и пантюркизма. Выяснено, что современное геополитическое поведение России базируется на идеях интеграции восточнославянского сообщества и евразийского пространства.

Ключевые слова: геополитика, панславизм, евразийство, Россия, Евразия.

Kondratenko O. Yu., PhD in historical sciences, associate professor of the department international information, National Aviation University, (Kyiv, Ukraine), E-mail: olegva@ukr.net.

Conceptual bases of Russian geopolitics and geostrategy.

Abstract. Against the background of recent developments related to escalation of the conflict around Ukraine today is a very relevant question of geopolitics, which is a key indicator of the manifestation of the behavior of the international arena. In the establishment of a new world order in which take part mainly major powers, Russia has resorted to the old instruments of defending its foreign policy interests that were relevant during the Cold War. In this regard, experts argue that the capture territories more powerful states are archaic type of geopolitics, which does not correspond

to the foreign policy of states in the XXI century. In case actualized in historical justification return to the state it an appropriate place in a multipolar world. In particular, Russian historians once again appealed to the terminology such as «Moscow the Third Rome». The basis of the current and previous geopolitical discourses and ideologies assigned geographical position of Russia as a precondition for the effects on neighboring states. Paradigm Pan-Slavism became one of the first areas of theoretical and methodological study of geopolitical dominance in Eastern Europe and Eurasia region through the unification of all Slavic lands under the hegemony of Russia. The basic idea of this ideology was to create a Slavic federation based on ethnic cultural and linguistic community of Slavic nations under the auspices of the Orthodox Russia. The idea of Pan-Slavism was intended to be an alternative Pan-Germanism, which also advocated the unification of all German lands and peoples under the hegemony of Prussia. Another key theoretical direction in shaping Russian geopolitical strategy was Eurasianism. Sprouts Eurasianism as ideological currents and geopolitical doctrine appeared in the first half. Nineteenth century. Its representatives have become known Russian writers and philosophers, such as G. Vernadsky, N. Alekseev, V. Ilyin, L. Karsavina, D. Svyatopolk-Mirsky, S. Frank, N. Troubetzkoy, P. Sawicki, G. Florovsky P. Suvchynskyy, L. Shestov, N. Berdyaev and others. The central problem was to find Eurasian economic and political development related to its special geographical location and the location between East and West between Europe and Asia. Also Eurasian nations, according to representatives of the current, is a kind of fusion, which incorporates the tradition as Europe and Asia and from this created a distinctive culture of passionate.

Key words: geopolitics, Pan-Slavism, Eurasianism, Russia, Eurasia.

УДК 323.26+355.4

Кравченко В. Ю.

аспірант кафедри політології,

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара
(м. Дніпропетровськ, Україна), E-mail: darkliths@rambler.ru

ТЕОРІЯ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

***Анотація.** Досліджено специфіку становлення теорії «гібридної війни» в сучасному науковому дискурсі. Проаналізовано політичні, економічні, дипломатичні, військові та інформаційні аспекти реалізації гібридної боротьби в українських умовах.*

***Ключові слова:** гібридна війна, тероризм, політичне насилля, інформаційна війна.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Колективне насилля у формі війни завжди було присутнім у системі соціально-політичних відносин. Одночасно з еволюцією людства змінювалися зміст, форми, учасники, інтенсивність та цілі військового протистояння. В останні роки стрімкий технологічний розвиток, доступність зброї і посилення процесів глобалізації спричинили трансформацію політичної боротьби. Враховуючи це, деякі сучасні аналітики кинули виклик традиційним уявленням про природу політичного насилля і конфліктів. Все більше з них прагнуть змусити традиціоналістів поглянути на сутність насилля через призму теорії «гібридної війни». Автором даного концепту прийнято вважати американського військово-політичного теоретика і стратега Френка Хоффмана. Саме він одним із перших, використовуючи структурно-функціональну методологію, вказав на фундаментальну трансформацію сутності, природи і форм військово-політичного насилля. Відповідно до його теоретичних уявлень сучасна війна перетворюється на складне політико-інформаційне, дипломатичне, економічне, терористичне, партизанське і психологічне асиметричне протистояння, яке є поліваріантним, мультиузловим та мультимодальним поєднанням традиційних і нерегулярних бойових дій із все більшим залученням недержавних суб'єктів, які володіють доступом до новітньої зброї і технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених теорії гібридної війни, свідчить про значну зацікавленість західних дослідників даним феноменом. Се-